

Кулик Олександр Георгійович,
доктор юридичних наук, професор, головний науковий
співробітник ДНДІ МВС України, м. Київ, Україна,
ORCID ID 0000-0002-5172-8996

ЗМІНИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ ЯК ФАКТОР ВПЛИВУ НА КРИМІНАЛЬНУ СИТУАЦІЮ В КРАЇНІ

У статті розглянуто вплив змін у кримінальному законодавстві на динаміку кримінальних правопорушень у країні, характер такого впливу залежно від змісту законодавчих новел. Робота базується на результатах аналізу змін, внесених до Кримінального кодексу України у 2022–2023 роках. Запропоновано методичну схему дослідження законодавчих новел та оцінки їх впливу на кримінальну ситуацію. Обґрунтовано необхідність постійного здійснення такої роботи.

Ключові слова: кримінальна ситуація, стан та динаміка кримінальних правопорушень, кримінальне законодавство, зміни до кримінального законодавства, вид кримінального правопорушення, склад кримінального правопорушення, ознаки складу кримінального правопорушення.

Кримінальна ситуація в країні формується під впливом комплексу різнопланових процесів і явищ, що відбуваються у суспільному житті. Вони залежно від характеру по-різному детермінують її. Оскільки на сучасному етапі розвитку кримінології встановити ступінь впливу кожного процесу або явища на стан та динаміку кримінальних правопорушень, а тим більше його кількісні параметри неможливо, у прикладних кримінологічних дослідженнях використовують найбільш широке поняття фактору (чинника), який включає всі види детермінаційного впливу на кримінальну ситуацію [1, с. 32].

У кримінології зазначені фактори прийнято групувати за змістовними групами відповідно до сфер суспільного життя, до яких вони належать. У різних роботах залежно від предмета дослідження виокремлюють різні групи зазначених факторів, у тому числі нормативно-правові [2, с. 113; 3, с. 101–102] тощо. Авторський колектив Державного науково-дослідного інституту МВС України під керівництвом автора тривалий час здійснює моніторинг та аналіз факторів, що впливають на кримінальну ситуацію в Україні, але до цього часу правові явища відносилися нами до групи політичних факторів [4, с. 9–76].

Дослідження криміногенної ситуації в країні в останні роки переконало нас, що правові фактори за ступенем свого впливу на кримінальну ситуацію заслуговують бути виділеними в окрему групу факторів, і важливе місце в ній має посісти такий фактор, як зміни, що вносяться до Кримінального кодексу України. Його вплив на кримінальну ситуацію в країні є доволі суттєвим, специфічним і потребує аналізу та оцінки. Слід

зазначити, що дотепер у кримінологічних дослідженнях цьому питанню приділялося недостатньо уваги.

Мета статті – визначити, які види змін до КК України і яким чином вони можуть позначатися на стані та динаміці кримінальних правопорушень в Україні, як у методичному і організаційному плані доцільно здійснювати моніторинг, аналіз і оцінку таких змін.

Для вирішення цих завдань було вивчено закони України, якими вносилися зміни до КК України, прийняті Верховною Радою України за період з 01.01.2022 по 31.12.2023. У процесі попереднього вивчення 26 законів, прийнятих законодавцем за вказаний період, 9 законів вилучено з предмета дослідження, оскільки положення, які в них містяться, або очевидно не впливають на стан та динаміку кримінальних правопорушень у країні, або їх вплив без спеціальних досліджень важко оцінити. Це зокрема закони щодо непритягнення до кримінальної відповідальності цивільних осіб, які беруть участь у захисті країни і спричиняють при цьому шкоду військовослужбовцям росії; визначення обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння та забезпечують бойовий імунітет в умовах дії воєнного стану; закріплення інституту звільнення від відбування покарання у зв'язку з прийняттям уповноваженим органом рішення про передачу засудженого для обміну як військовополоненого; можливості умовно-дострокового звільнення від відбування покарання осіб, засуджених до довічного позбавлення волі на виконання рішень Європейського суду з прав людини, та деякі інші.

Узагальнені результати аналізу нормативних положень решти законів України є такими.

1. В умовах війни Верховна Рада України доповнила КК України рядом статей, які передбачають відповідальність за нові види кримінальних правопорушень, що посягають на основи національної безпеки України, мир, безпеку людства та міжнародний правопорядок. До них належать колабораційна діяльність (ст. 111¹) [5]; пособництво державі-агресору (ст. 111²) [6]; несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану (ст. 114²) [7]; виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників (ст. 436²) [8]. Криміналізуючи такі діяння, законодавець виходив із їх значної суспільної небезпечності в умовах масштабного збройного протистояння, поширеності в деяких регіонах країни, зокрема на тимчасово окупованих територіях.

Ці новели створили умови для зростання кількості видів наведених кримінальних правопорушень. За вказаний період було обліковано кримінальних правопорушень: за ст. 111¹ у 2022 р. – 3851, 2023 р. – 3207 (–16,7%), за 6 міс. 2024 р. – 1620 (–19,6%); за ст. 111² у 2022 р. – 379, 2023 р. – 619 (+63,3%), за 6 міс. 2024 р. – 306 (–11,6%); за ст. 114² у 2022 р. – 202, 2023 р. – 192 (–5%), за 6 міс. 2024 р. – 117 (+4,5%); за ст. 436² у 2022 р. – 1354, 2023 р. – 1282 (–5,3%), за 6 міс. 2024 р. – 632 (–29,6%) [9]. Попри зменшення кількісних показників зазначених діянь у 2023 році та за 6 місяців 2024

року внаслідок змін ситуації в зоні бойових дій та припинення процесу деокупації територій, їх чисельність залишається помітною.

2. Ряд змін, внесених до КК України, спрямовані на вдосконалення норм щодо кримінальної відповідальності за діяння, пов'язані з війною, шляхом включення до Кодексу нових складів кримінальних правопорушень або додавання нових ознак до наявних складів кримінальних правопорушень, які розширюють їх зміст. До таких новацій належать:

встановлення кримінальної відповідальності за новий вид кримінального правопорушення – незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги (ст. 201²) [10]. Прийняття наведеної норми зумовлено поширенням фактів протиправних дій з цими коштами та майном. З моменту набрання зазначеною новелою чинності таких діянь обліковано: у 2022 р. – 384, 2023 р. – 189 (–50,8%), за 6 міс. 2024 р. – 64 (–63,6%). Помітне зниження їх чисельності у 2023 році та в січні–червні 2024 року можливо є проявом запобіжного впливу розглядуваної норми на зловмисників;

криміналізація діяння, яке полягає в образі честі і гідності військовослужбовця, погрози військовослужбовцю (ст. 435¹) [8]. З початком у країні масштабних воєнних дій, мобілізації до лав ЗСУ значної кількості осіб законодавець вирішив посилити захист військовослужбовців, що беруть участь у протистоянні державі-агресору, та їх близьких родичів чи членів сім'ї від образ та погроз, насильства або знищенням чи пошкодженням майна, які набули певного поширення в інформаційному просторі (соціальні мережі, інтернет-видання тощо). Стаття 435¹ КК України передбачає застосування заходів кримінально-правового впливу на ранніх стадіях протиправної поведінки, коли реальна фізична шкода ще не заподіяна, тобто вона значною мірою має превентивний характер. У 2022 році виявлено 33 таких діяння, 2023 р. – 29, за 6 міс. 2024 р. – 22. Незначна кількість виявлених випадків вчинення таких кримінальних правопорушень пов'язана з тим, що вкрай важко виявити та довести вину осіб, які вчиняють такі дії в мережі Інтернет, якщо абсолютна більшість з них перебуває за межами України;

включення до КК України ст. 336² [11], якою встановлено кримінальну відповідальність за ухилення від прийняття на військову службу за контрактом особи, яку під час проведення мобілізації та/або дії воєнного стану звільнено умовно-достроково від відбування покарання для проходження військової служби. Законодавець прийняв цю норму після закріплення ст. 81¹ КК України нового виду звільнення від відбування покарання – умовно-дострокового звільнення від відбування покарання для проходження військової служби, яке застосовується судом під час проведення мобілізації та/або дії воєнного стану до осіб, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк і погодилися на проходження військової служби за контрактом замість відбування основного покарання. Передбачаючи складнощі, які можуть виникнути під час реалізації цього виду умовно-дострокового звільнення від відбування покарання, законодавець ввів кримінальну відповідальність за ухилення від служби за контрактом. Після набуття чинності цією статтею кількість

облікованих кримінальних правопорушень зазначеного виду може бути помітною, оскільки в сучасних умовах має місце суттєве збільшення кількості аналогічних посягань – випадків самовільного залишення військової частини або місця служби: у 2022 р. – 6183, 2023 р. – 16515 (+167,1%), 6 міс. 2024 р. – 19 607 (зростання у 3,1 рази) та дезертирства: у 2022 р. – 3214, 2023 р. – 7771 (+141,8%), 6 міс. 2024 р. – 11272 (зростання у 4,3 рази);

включення нового кваліфікованого складу злочину до ст. 127 («Катування») [12]. До статті додана ч. 3, яка передбачає відповідальність за «діяння, передбачені частиною першою або другою цієї статті, вчинені представником держави, у тому числі іноземної». До ст. 127 КК України додано також примітки 1 та 2, в яких розкривається зміст термінів «представник держави» та «представник іноземної держави». За вчинення випадків катування такими особами передбачені жорсткі санкції. Із змісту примітки 2 вбачається, що ч. 3 зазначеної статті спрямована на посилення відповідальності за катування, яке вчиняється службовими особами держави-агресора на тимчасово окупованих територіях. Цим самим Законом ч. 3 ст. 127 КК України включена до переліку видів злочинів, у разі вчинення яких не застосовується давність (ч. 5 ст. 49 КК України). Наведені нормативні положення створюють умови для певного зростання кількості виявлених випадків катування, вчинених на тимчасово окупованих територіях військовими росії під час війни. Враховуючи реєстрацію стосовно незначної кількості випадків катування в останні роки, яка становила: у 2022 р. – 68, 2023 р. – 94 (+38,2), за 6 міс. 2024 р. – 97 (+86,5%), припускається, що чисельність зазначених посягань зростатиме, але несуттєво;

доповнення назви та диспозиції ст. 161 («Порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної, регіональної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками») [8] новою ознакою – «умисні дії, спрямовані на розпалювання регіональної ворожнечі та ненависті», яка розширює зміст статті, тобто охоплює нові види дій. Такі зміни створюють передумови для збільшення випадків притягнення до кримінальної відповідальності за цією статтею учасників проросійських збройних формувань, які діяли на сході країни;

прийняття нових редакцій ст. 416 («Порушення правил польотів або підготовки до них») та ст. 417 («Порушення правил кораблеводіння») [13], у яких діяння більш диференційовані за наслідками та ступенем тяжкості. В перших частинах обох статей передбачена відповідальність за дії, які спричинили потерпілому менш тяжкі наслідки, ніж у попередніх редакціях цих статей – тяжкі тілесні ушкодження або завдання матеріальної шкоди у великому розмірі. Тобто законодавець розширив коло діянь, відповідальність за вчинення яких може наступати за вказаними статтями. У другій частині ст. 416 відтворено теж формулювання наслідків, що і в попередній редакції, – «спричинення катастрофи або інших тяжких наслідків», а в другій частині ст. 417 міститься формулювання «загибель людей або інші тяжкі наслідки», тобто порівняно з попередньою редакцією відсутній наслідок «загибель корабля». Законодавець розширив коло діянь, відповідальність за вчинення яких може наступати за частинами першими цих статей, що об'єктивно створює передумови для зростання їх кількості.

Натомість згідно зі статистичними даними чисельність облікованих кримінальних правопорушень цих видів була і залишається дуже незначною.

3. Верховна Рада України посилила відповідальність за окремі поширені види кримінальних діянь шляхом включення до КК України нових складів кримінальних правопорушень та розширення змісту диспозицій вже наявних складів кримінальних правопорушень. Було прийнято такі нормативні положення:

норми, спрямовані на упорядкування кримінальної відповідальності за контрабанду відповідно до вимог ЄС, а саме зміни до статей 201 та 201¹ та включення до Кодексу двох нових статей – 201³ («Контрабанда товарів») та 201⁴ («Контрабанда підакцизних товарів») [14], які знову криміналізують у країні контрабанду будь-якими видами товарів, а також окремо контрабанду підакцизними товарами. У статті 201 та 201¹ і примітки до них внесено редакційні уточнення, визначення ключових для контрабанди понять, сформульовано єдину для всіх видів контрабанди, передбачених у КК України, кваліфікуючу ознаку більш широкого змісту – особа «раніше судима за контрабанду», тобто особа, що має судимість за вчинення злочину, передбаченого статтями 201, 201¹, 201³, 201⁴, 305 КК України. Остання норма сприятиме деякому збільшенню кількості контрабандистів, дії яких будуть кваліфікуватися як раніше судимих за вчинення такого кримінального правопорушення. Після набрання чинності статтями 201³, 201⁴, тобто з 01 липня 2024 року, розпочнеться виявлення передбачених ними діянь і буде обліковуватися певна їх кількість. Натомість чисельність зазначених видів контрабанди не буде суттєвою, оскільки законодавець встановив як обов'язкову ознаку набуття такими посяганнями характеру кримінального правопорушення значний (ч. 1) та великий (ч. 2) розмір контрабанди, який у 2024 році становить 7 млн 570 тис. грн і 15 млн 140 тис. грн для ст. 201³ КК України та 1 млн 135,5 тис. грн і 2 млн 271 тис. грн для ст. 201⁴ КК України. Встановлена вартість предметів контрабанди для визнання розміру значним та великим в обох статтях є вельми значною, що помітно обмежить кількість виявлених видів контрабанди;

зміни у статтях КК України, які встановлюють відповідальність за діяння, пов'язані з тероризмом, пов'язані з ратифікацією Україною Додаткового протоколу до Конвенції Ради Європи про запобігання тероризму [15]. До назви та диспозиції ст. 258⁴ («Сприяння вчиненню терористичного акту, проходження навчання тероризму») включено додаткове діяння – проходження навчання тероризму. Так, збільшується коло видів кримінальних діянь, які кваліфікуються за ч. 1 цієї статті, що обумовлює можливість певного збільшення чисельності таких посягань. Однак слід зауважити, що дотепер зазначені кримінальні правопорушення виявлялися дуже рідко. Доповнення цієї статті частиною 4, яка передбачає відповідальність за дії, передбачені чч. 1, 2 цієї статті, вчинені особою, яка здійснює злочинний вплив, або є особою, яка перебуває у статусі суб'єкта підвищеного злочинного впливу, у тому числі у статусі «зłodія в законі», не вплине на кількість посягань цього виду. У статті 258⁵ («Фінансування тероризму») перелік видів терористичних діянь, які фінансуються, доповнено таким як «навчання тероризму, перетинання державного кордону України з терористичною метою, провадження будь-якої іншої терористичної діяльності, а також спроби вчинення

таких дій». Це також створює передумови для певного зростання чисельності випадків фінансування тероризму, яке не буде значним. Включення до КК України нового виду терористичного кримінального правопорушення – перетинання державного кордону України з терористичною метою (ст. 258⁶) створює об'єктивну можливість збільшення кількості таких діянь. При цьому слід зважати на значну складність доведення факту цього виду терористичного посягання, що робить виявлення їх значної кількості малоімовірним;

зміни, внесені до ч. 1 ст. 361 КК України, які полягають у заміні назв інформаційних систем відповідно до сучасних вимог і усунення такої обов'язкової ознаки цього кримінального діяння, як його наслідки [16]. Тобто для притягнення до кримінальної відповідальності тепер достатньо виявлення тільки факту несанкціонованого втручання в роботу інформаційних (автоматизованих), електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних мереж. Для кількості цих посягань характерна тенденція до зростання: у 2022 р. – 1403, 2023 р. – 2273 (+62,0%), 6 міс. 2024 р. – 1214 (+2,1%), а наведена зміна створює умови для його посилення.

4. Перебування країни тривалий час у стані війни, яке суттєво погіршує умови життя громадян, мотивувало законодавця визнати вчинення окремих видів кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану як обтяжуючу обставину. У ряд статей КК України вчинення кримінального правопорушення в умовах воєнного стану було включено як кваліфікуючі ознаки діяння, за яке було встановлено більш жорстке покарання. Зазначені зміни є такими:

до ст. 111 («Державна зрада») та ст. 113 («Диверсія») були включені частини другі, у яких кваліфіковані склади цих діянь сформовані на основі ознаки «вчинені в умовах воєнного стану» (ст. 111) та «вчинені в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту» (ст. 113) [17];

у частинах четвертих ст. 185 («Крадіжка»), ст. 186 («Грабіж»), ст. 187 («Розбій»), ст. 189 («Вимагання»), ст. 191 («Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем») як другу кваліфікуючу ознаку було передбачено вчинення діянь «в умовах воєнного або надзвичайного стану» [18]. Зазначені діяння Парламент у назві відповідного Закону України, яким внесені зміни до КК України, охарактеризував як мародерство. На наш погляд, такі дії можна визначити як цивільне мародерство. Законодавець вирішив за доцільне включити до формулювання цієї ознаки ще й надзвичайний стан, який також означає перебування особи в екстремальних обставинах. Цим самим Законом України встановлено більш жорстке покарання за діяння, передбачене ст. 432 («Мародерство»), тобто мародерство, вчинене військовослужбовцями або військове мародерство;

включення до нової редакції ст. 190 («Шахрайство») частини 3, яка також передбачає відповідальність за шахрайство, «вчинене в умовах воєнного чи надзвичайного стану, що завдало значної шкоди потерпілому» [19]. Слід зауважити, що наведені вище зміни до статей КК України не призвели до збільшення кількісних показників кримінальних правопорушень зазначених видів. Їх зростання, зокрема шахрайств, відбулося і може

відбутися в майбутньому під впливом інших факторів. Натомість, оскільки всі злочини вказаних видів, вчинені в теперішній час, то вони автоматично кваліфікуються як вчинені під час воєнного стану, тобто за обтяжуючих обставин, а у відповідних частинах статей КК України за такі діяння встановлені жорсткі міри покарання, вони всі розцінюються як тяжкі злочини, що й зумовило зростання чисельності тяжких злочинів у країні в 2023 році на 52%.

5. Деякі зміни, внесені до КК України, декриміналізують окремі види кримінальних правопорушень, звужують коло діянь, які входять до диспозиції певних видів кримінальних правопорушень, тобто створюють передумови для зменшення їх кількості. До таких змін належать:

спрощення юридичної процедури звільнення від кримінальної відповідальності осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, передбачене ст. 263 («Незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами»), і добровільно здали органам влади зброю, бойові припаси, вибухові речовини або вибухові пристрої [20]. Це може стимулювати значну кількість осіб до добровільного здавання зброї, бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв, що сприятиме зменшенню чисельності облікованих кримінальних правопорушень цього виду;

звуження кола діянь, за які може наступити відповідальність за ст. 361¹ («Створення з метою протиправного використання, розповсюдження або збуту шкідливих програмних чи технічних засобів, а також їх розповсюдження або збут») [16]. У попередній редакції цієї статті йшлося про створення з метою використання, розповсюдження або збуту шкідливих програмних чи технічних засобів, а також їх розповсюдження або збут. У новій назві та диспозиції статті перед словом «використання» додано термін «протиправного», тобто за цією статтею тепер можуть кваліфікуватися лише дії щодо створення шкідливих програмних чи технічних засобів, які здійснювалися з метою вчинення за їх допомогою протиправних дій (викрадення інформації, коштів тощо);

виключення з КК України ст. 368² («Незаконне збагачення») та ст. 375 («Постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови») [19]. Таке виключення природно припиняє облік таких діянь і веде до зменшення, хоча й незначного, загальної кількості кримінальних правопорушень;

включення до чч. 4 та 5 ст. 407 КК України («Самовільне залишення військової частини або місця служби») додаткової ознаки – тривалістю понад три доби, за наявності якої настає кримінальна відповідальність за самовільне залишення військової частини або місця служби військовослужбовцем, а також нез'явлення його вчасно на службу без поважних причин, вчиненого в умовах особливого періоду та вчинене в умовах воєнного стану [19]. Це обмежує коло таких діянь порівняно з попередньою редакцією зазначених частин ст. 407, що сприятиме певному зменшенню кількості цих кримінальних правопорушень. Натомість фактор війни, мобілізації великої кількості громадян до ЗСУ сприятиме подальшому зростанню кримінальних правопорушень цього виду.

6. Трапляються і зміни, які розширюють зміст диспозиції певної статті Особливої частини КК України, але через переважно уточнюючий характер не можуть сприяти збільшенню кількості відповідних діянь. Так включення до диспозиції ч. 1 ст. 176 («Порушення авторського права і суміжних прав») ще одного виду діяння – «використання», а до переліку предметів незаконних дій – словосполучення «інших творів» [21] не є значимими змінами і вони не можуть істотно вплинути на динаміку чисельності випадків порушення авторського права і суміжних прав, яка в останні роки зменшується (у 2022 р. – 31, 2023 р. – 33, 6 міс. 2024 р. – 10).

Висновки. Узагальнюючи результати проведеного аналізу, доходимо таких висновків.

Внесення змін до КК України може більш або менш суттєво, залежно від змісту законодавчих новел, впливати на кримінальну ситуацію в Україні, сприяючи зростанню або зменшенню чисельності окремого виду або видів кримінальних правопорушень. Зважаючи на ці зміни, кримінальна ситуація в країні може ускладнитися або стати більш врегульованою, а навантаження на правоохоронні органи може зрости або зменшитися. Також має місце й те, що внесення деяких змін до КК України помітно не відбивається на кримінальній ситуації в країні.

Доцільно здійснювати протягом року моніторинг змін, які вносяться до КК України, оцінювати їх імовірний вплив на стан, структуру та динаміку кримінальних правопорушень в Україні. Це важливо й тим, що такі матеріали відсутні в пояснювальних записках при розгляді у Верховній Раді України законопроектів відповідного змісту. Фактор впливу змін до КК України на кримінальну ситуацію має враховуватися при розробленні прогнозу її розвитку в країні на найближчий рік.

У методичному плані такий моніторинг доцільно здійснювати шляхом створення та логіко-змістовного аналізу порівняльних таблиць статей КК України в попередній і оновленій редакції, вивчення динаміки чисельності кримінальних правопорушень відповідних видів за останні 2–3 роки та ймовірної оцінки впливу законодавчих новел на їх динаміку в найближчі роки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінологія: Загальна та Особлива частини: підручник / І.М. Даньшин, В.В. Голіна, М.Ю. Валуйська та ін.; за заг. ред. В.В. Голіни. 2-ге вид. переробл. і допов. Харків: Право, 2009. 288 с.
2. *Поліщук Г.С.* Кримінологічна характеристика та запобігання злочинам проти довкілля (за матеріалами Причорноморського регіону України): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Київ. нац. ун-т внутр. справ. Київ, 2006. 294 с.
3. Кримінологія: підручник / А.М. Бабенко, О.Ю. Бусол, О.М. Костенко та ін.; за заг. ред. Ю.В. Нікітіна, С.Ф. Денисова, Є.Л. Стрельцова. 2-ге вид., переробл. та допов. Харків: Право, 2018. 416 с.
4. Кримінальна ситуація в Україні в умовах війни: основні тенденції. 2022 рік: монографія / авт. кол.: М.Г. Вербенський, О.Г. Кулик, І.В. Наумова та ін.; за заг. ред. М.Г. Вербенського. Київ: Юрінком Інтер, 2023. 388 с.
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність: Закон України від 03.03.2022 р.

© Kulyk Oleksandr, 2024

№ 2108-IX. Законодавство України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#n6> (дата звернення: 25.03.2024).

6. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та особливостей застосування запобіжних заходів за вчинення злочинів проти основ національної та громадської безпеки: Закон України від 14.04.2022 р. № 2198-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#n6> (дата звернення: 25.03.2024).

7. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо забезпечення протидії несанкціонованому поширенню інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчиненому в умовах воєнного або надзвичайного стану: Закон України від 24.03.2022 р. № 2160-IX. Законодавство України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2160-20#n6> (дата звернення: 28.03.2024).

8. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення кримінальної відповідальності за виготовлення та поширення забороненої інформаційної продукції: Закон України від 03.03.2022 р. № 2110-IX. Законодавство України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2110-20#n6> (дата звернення: 28.03.2024).

9. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення, форма № 1 за відповідний період. Статистика. Діяльність. Офіційний вебсайт Офісу Генерального прокурора України. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=237683 (дата звернення: 27.03.2024).

10. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги: Закон України від 24.03.2022 р. № 2155-IX. Законодавство України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-20#Text> (дата звернення: 28.03.2024).

11. Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо запровадження інституту умовно-дострокового звільнення осіб від відбування покарання для безпосередньої їх участі в обороні країни, захисті її незалежності та територіальної цілісності: Закон України від 08.05.2024 р. № 3687-IX. Законодавство України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3687-20#n6> (дата звернення: 22.03.2024).

12. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо удосконалення відповідальності за катування: Закон України від 29.12.2022 р. № 2812-IX. Законодавство України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2812-20#Text> (дата звернення: 28.03.2024).

13. Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінально-виконавчого кодексу України щодо удосконалення положень чинного законодавства в частині кримінальної відповідальності за скоєння військових кримінальних правопорушень, пов'язаних із порушеннями правил експлуатації бойових чи спеціальних машин, виконання польотів чи підготовки до них, кораблеводіння: Закон України від 06.09.2023 р. № 3380-IX. Законодавство України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3380-20#Text> (дата звернення: 28.03.2024).

14. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо криміналізації контрабанди товарів: Закон України від 09.12.2023 р. № 3513-IX. Законодавство України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3513-20#n6> (дата звернення: 26.02.2024).

15. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України у зв'язку з ратифікацією Додаткового протоколу до Конвенції Ради Європи про

запобігання тероризму, а також до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення боротьби з тероризмом: Закон України від 21.03.2023 р. № 2997-IX. Законодавство України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2997-20#n6> (дата звернення: 26.03.2024).

16. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо підвищення ефективності боротьби з кіберзлочинністю в умовах дії воєнного стану: Закон України від 24.03.2022 р. № 2149-IX. Законодавство України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2149-20#n2> (дата звернення: 28.03.2024).

17. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України в умовах дії режиму воєнного стану: Закон України від 03.03.2022 р. № 2113-IX. Законодавство України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2113-20#n2> (дата звернення: 28.03.2024).

18. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство: Закон України від 03.03.2022 р. № 2117-IX. Законодавство України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2117-20#n2> (дата звернення: 28.03.2024).

19. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо усунення суперечностей у караності кримінальних правопорушень: Закон України від 13.07.2023 р. № 3233-IX. Законодавство України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2997-20#Text> (дата звернення: 28.03.2024).

20. Про внесення зміни до статті 263 Кримінального кодексу України щодо скасування відповідальності у випадках добровільної здачі зброї, бойових припасів, вибухових речовин або пристроїв: Закон України від 24.03.2022 р. № 2150-IX. Законодавство України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2150-20#n2> (дата звернення: 28.03.2024).

21. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо відповідальності за порушення авторського права і (або) суміжних прав: Закон України від 01.12.2022 р. № 2803-IX. Законодавство України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2803-20#n3> (дата звернення: 28.03.2024).

REFERENCES

1. Kryminolohiia: Zahalna ta Osoblyva chastyny. "Criminology: General and Special parts": textbook / I.M. Danshyn, V.V. Holina, M.Yu. Valuiska, et al; gen. ed. V.V. Holina. 2009. 288 p. [in Ukrainian].
2. Polishchuk, H.S. (2006). Kryminolohichna kharakterystyka ta zapobihannia zlochynam proty dovkillia (za materialamy Prychornomorskoho rehionu Ukrainy). "Criminological characteristics and prevention of crimes against the environment (based on the materials of the Black Sea region of Ukraine)": Candidate's thesis: 12.00.08. Kyiv National University of Internal Affairs. Kyiv. 294 p. [in Ukrainian].
3. Kryminolohiia. "Criminology": a textbook / A.M. Babenko, O.Yu. Busol, O.M. Kostenko, et al; gen. ed. Yu.V. Nikitina, S.F. Denysova, Ye.L. Streltsova. 2nd ed. (revised and added). Kharkiv: Pravo, 2018. 416 p. [in Ukrainian].
4. Kryminalna sytuatsiia v Ukraini v umovakh viiny: osnovni tendentsii. "The criminal situation in Ukraine during the war: main trends". 2022: monograph / author. col.: M.H. Verbenskyi, O.H. Kulyk, I.V. Naumova, et al.; gen. ed. Doctor of Juridical Sciences, Prof. M.H. Verbenskyi. Kyiv: Yurinkom Inter, 2023. 388 p. [in Ukrainian].

© Kulyk Oleksandr, 2024

5. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo vstanovlennia kryminalnoi vidpovidalnosti za kolaboratsiinu diialnist. "On amendments to some legislative acts of Ukraine regarding the establishment of criminal liability for collaborative activity": Law of Ukraine dated March 03, 2022 No. 2108-IX. Legislation of Ukraine. Official website of the Parliament of Ukraine. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#n6>. (Date of Application: 25.03.2024) [in Ukrainian].

6. Zakon Ukrainy «Pro vnesennia zmin do Kryminalnoho ta Kryminalnoho protsesualnoho kodeksiv Ukrainy shchodo udoskonalennia vidpovidalnosti za kolaboratsiinu diialnist ta osoblyvosti zastosuvannia zapobizhnykh zakhodiv za vchynennia zlochyniv proty osnov natsionalnoi ta hromadskoi bezpeky». "On amendments to the Criminal and Criminal Procedure Codes of Ukraine regarding the improvement of responsibility for collaborative activity and the specifics of the application of preventive measures for committing crimes against the foundations of national and public security": Law of Ukraine dated April 14, 2022, No. 2198-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#n6> (Date of Application: 25.03.2024) [in Ukrainian].

7. Pro vnesennia zmin do Kryminalnoho ta Kryminalnoho protsesualnoho kodeksiv Ukrainy shchodo zabezpechennia protydii nesanktsionovanomu poshyrenniu informatsii pro napravlennia, peremishchennia zbroi, ozbroiennia ta boiovykh prypasiv v Ukrainu, rukh, peremishchennia abo rozmishchennia Zbroinykh Syl Ukrainy chy inshykh utvorenykh vidpovidno do zakoniv Ukrainy viiskovykh formuvan, vchynenomu v umovakh voiennoho abo nadzvychainoho stanu. "On the introduction of amendments to the Criminal and Criminal Procedure Codes of Ukraine to ensure counteraction to the unauthorized dissemination of information about the sending, transfer of weapons, armaments and military supplies to Ukraine, the movement, transfer or placement of the Armed Forces of Ukraine or other military formations formed in accordance with the laws of Ukraine, committed in conditions of martial law or a state of emergency": Law of Ukraine dated March 24, 2022 No. 2160-IX. Legislation of Ukraine. Official website of the Parliament of Ukraine. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2160-20#n6> (Date of Application: 28.03.2024) [in Ukrainian].

8. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo posylennia kryminalnoi vidpovidalnosti za vyhotovlennia ta poshyrennia zaboronenoj informatsiinoj produktsii. "On amendments to some legislative acts of Ukraine regarding the strengthening of criminal liability for the production and distribution of prohibited information products": Law of Ukraine dated March 3, 2022 No. 2110-IX. Legislation of Ukraine. Official website of the Parliament of Ukraine. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2110-20#n6> (Date of Application: 28.03.2024) [in Ukrainian].

9. Yedynyi zvit pro kryminalni pravoporushennia, forma №1 za vidpovidnyi period. Statystyka. Diialnist. "Unified report on criminal offenses, form No. 1 for the relevant period. Statistics. Activity". Official website of the Office of the Prosecutor General of Ukraine. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=237683 (Date of Application: 27.03.2024) [in Ukrainian].

10. Pro vnesennia zmin do Kryminalnoho kodeksu Ukrainy shchodo vidpovidalnosti za nezakonne vykorystannia humanitarnoi dopomohy. "On amendments to the Criminal Code of Ukraine regarding liability for illegal use of humanitarian aid": Law of Ukraine dated March 24, 2022 No. 2155-IX. Legislation of Ukraine. Official website of the Parliament of Ukraine. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-20#Text> (Date of Application: 28.03.2024) [in Ukrainian].

11. Pro vnesennia zmin do Kryminalnoho, Kryminalnoho protsesualnoho kodeksiv Ukrainy ta inshykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo zaprovadzhennia instytutu umovno-dostrokovoho zvilnennia osib vid vidbuvannia pokarannia dlia bezposerednoi yikh uchasti v oboroni krainy, zakhysti yii nezalezhnosti ta terytorialnoi tsilisnosti. "On making changes to the Criminal and Criminal Procedure Codes of Ukraine and other legislative acts of Ukraine regarding the introduction of the institution of conditional early release of persons from serving a sentence for their direct participation in the defense of the country, the protection of its independence and territorial integrity": Law of

Ukraine dated May 8, 2024 No. 3687-IX. Legislation of Ukraine. Official website of the Parliament of Ukraine. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3687-20#n6> (Date of Application: 22.03.2024) [in Ukrainian].

12. Pro vnesennia zmin do Kryminalnoho kodeksu Ukrainy shchodo udoskonalennia vidpovidalnosti za katuvannia. "On amendments to the Criminal Code of Ukraine regarding the improvement of liability for torture": Law of Ukraine dated December 29, 2022 No. 2812-IX. Legislation of Ukraine. Official website of the Parliament of Ukraine. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2812-20#Text> (Date of Application: 28.03.2024) [in Ukrainian].

13. Pro vnesennia zmin do Kryminalnoho kodeksu Ukrainy ta Kryminalno-vykonavchoho kodeksu Ukrainy shchodo udoskonalennia polozhen chynnoho zakonodavstva v chastyni kryminalnoi vidpovidalnosti za skoiennia viiskovykh kryminalnykh pravoporushen, poviazanykh iz porushenniamy pravyl ekspluatatsii boiovykh chy spetsialnykh mashyn, vykonannia polotiv chy pidhotovky do nykh, korablevodinnia. "On the introduction of amendments to the Criminal Code of Ukraine and the Criminal Executive Code of Ukraine regarding the improvement of the provisions of the current legislation in terms of criminal liability for committing military criminal offenses related to violations of the rules for operating combat or special vehicles, performing flights or preparing for them, piloting ships": Law of Ukraine dated September 6, 2023 No. 3380-IX. Legislation of Ukraine. Official website of the Parliament of Ukraine. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3380-20#Text> (Date of Application: 28.03.2024) [in Ukrainian].

14. Pro vnesennia zmin do Kryminalnoho ta Kryminalnoho protsesualnoho kodeksiv Ukrainy shchodo kryminalizatsii kontrabandy tovariv. "On making changes to the Criminal and Criminal Procedural Codes of Ukraine regarding the criminalization of goods smuggling": Law of Ukraine dated December 9, 2023 No. 3513-IX. Legislation of Ukraine. Official website of the Parliament of Ukraine. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3513-20#n6> (Date of Application: 26.02.2024) [in Ukrainian].

15. Pro vnesennia zmin do Kryminalnoho ta Kryminalnoho protsesualnoho kodeksiv Ukrainy u zviazku z ratyfikatsiieiu Dodatkovoho protokolu do Konventsii Rady Yevropy pro zapobihannia teroryzmu, a takozh do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo vdoskonalennia borotby z teroryzmom. "On amendments to the Criminal and Criminal Procedure Codes of Ukraine in connection with the ratification of the Additional Protocol to the Convention of the Council of Europe on the Prevention of Terrorism, as well as to some legislative acts of Ukraine regarding the improvement of the fight against terrorism": Law of Ukraine dated March 21, 2023 No. 2997-IX. Legislation of Ukraine. Official website of the Parliament of Ukraine. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2997-20#n6> (Date of Application: 26.03.2024) [in Ukrainian].

16. Pro vnesennia zmin do Kryminalnoho kodeksu Ukrainy shchodo pidvyschennia efektyvnosti borotby z kiberzlochynnistiu v umovakh dii voiennoho stanu. "On amendments to the Criminal Code of Ukraine to increase the effectiveness of the fight against cybercrime under martial law": Law of Ukraine dated March 24, 2022 No. 2149-IX. Legislation of Ukraine. Official website of the Parliament of Ukraine. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2149-20#n2> (Date of Application: 28.03.2024) [in Ukrainian].

17. Pro vnesennia zmin do Kryminalnoho kodeksu Ukrainy shchodo posylennia vidpovidalnosti za zlochyny proty osnov natsionalnoi bezpeky Ukrainy v umovakh dii rezhymu voiennoho stanu. "On amendments to the Criminal Code of Ukraine regarding increased liability for crimes against the foundations of national security of Ukraine under martial law": Law of Ukraine dated 03.03.2022 No. 2113-IX. Legislation of Ukraine. Official website of the Parliament of Ukraine. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2113-20#n2> (Date of Application: 28.03.2024) [in Ukrainian].

18. Pro vnesennia zmin do Kryminalnoho kodeksu Ukrainy shchodo posylennia vidpovidalnosti za maroderstvo. "On amendments to the Criminal Code of Ukraine regarding increased liability for looting": Law of Ukraine dated March 3, 2022 No. 2117-IX. Legislation of Ukraine. Official

website of the Parliament of Ukraine. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2117-20#n2> (Date of Application: 28.03.2024) [in Ukrainian].

19. Pro vnesennia zmin do Kryminalnoho ta Kryminalnoho protsesualnoho kodeksiv Ukrainy shchodo usunennia superechnosti u karanosti kryminalnykh pravoporushen. "On amendments to the Criminal and Criminal Procedure Codes of Ukraine regarding the elimination of contradictions in the punishment of criminal offenses": Law of Ukraine dated July 13, 2023 No. 3233-IX. Legislation of Ukraine. Official website of the Parliament of Ukraine. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2997-20#Text> (Date of Application: 28.03.2024) [in Ukrainian].

20. Pro vnesennia zminy do statti 263 Kryminalnoho kodeksu Ukrainy shchodo skasuvannia vidpovidalnosti u vypadkakh dobrovilnoi zdachi zbroi, boiovykh prypasiv, vybukhovyykh rehovyn abo prystroiv. "On the amendment of Article 263 of the Criminal Code of Ukraine regarding the cancellation of liability in cases of voluntary surrender of weapons, ammunition, explosives or devices": Law of Ukraine dated March 24, 2022 No. 2150-IX. Legislation of Ukraine. Official website of the Parliament of Ukraine. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2150-20#n2> (Date of Application: 28.03.2024) [in Ukrainian].

21. Pro vnesennia zmin do Kodeksu Ukrainy pro administratyvni pravoporushennia ta Kryminalnoho kodeksu Ukrainy shchodo vidpovidalnosti za porushennia avtorskoho prava i (abo) sumizhnykh prav. "On amendments to the Code of Ukraine on Administrative Offenses and the Criminal Code of Ukraine regarding liability for infringement of copyright and (or) related rights": Law of Ukraine dated December 1, 2022 No. 2803-IX. Legislation of Ukraine. Official website of the Parliament of Ukraine. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2803-20#n3> (Date of Application: 28.03.2024) [in Ukrainian].

UDC 343.97

Kulyk Oleksandr,

Doctor of Juridical Sciences, Professor, Chief Researcher,
State Research Institute MIA Ukraine, Kyiv, Ukraine,
ORCID ID 0000-0002-5172-8996

CHANGES IN CRIMINAL LEGISLATION AS A FACTOR INFLUENCING THE CRIMINAL SITUATION IN THE COUNTRY

The article analyzes amendments to the criminal legislation of Ukraine as a factor of influence on the criminal situation in the country. This paper is based on the results of the analysis of 17 laws of Ukraine amending the Criminal Code of Ukraine in 2022-2023. The research was conducted through a systematic and comprehensive examination of comparative tables of articles from the Code in previous and updated versions. This entailed an investigation into the evolution of the number of criminal offenses of relevant types over the past 2-3 years and an assessment of the potential impact of legislative innovations on their future dynamics. The results of the analysis indicate that the Verkhovna Rada of Ukraine adopted several such laws over the course of the review period, which had a considerable impact on the state and the dynamics of offenses in the country. According to the nature of this impact, we distinguish the following groups of regulatory provisions, which:

establishes liability for new types of criminal offenses that encroach on the foundations of Ukraine's national security, peace, human security, and international law and order in times of war (including collaboration, aiding and abetting the aggressor state, etc.).

© Kulyk Oleksandr, 2024

DOI (Article): [https://doi.org/10.36486/np.2024.2\(64\).12](https://doi.org/10.36486/np.2024.2(64).12)

Issue 2(64) 2024

<https://naukaipravookhorona.com/>

the legislation enhances criminal liability for war-related criminal acts by establishing new corpus delicti of criminal offenses (e.g., the illegal use of humanitarian aid, charitable donations, or free aid for profit;

insulting the honor and dignity of a serviceman; threatening a serviceman, etc.) or adding new features to existing corpus delicti that expand their content (committing torture by a “representative of the state, including a foreign one”;

violation of the equality of citizens through “deliberate actions aimed at inciting regional enmity and hatred”, etc.);

aimed at fulfilling the requirements of the EU and international Conventions to regularize criminal liability for smuggling; terrorism-related acts;

expanding the possibilities of prosecution for cyber crimes;

criminal offences include a qualifying feature, namely “committed under martial law”;

decriminalize certain types of criminal offences, narrowing the range of actions included in the disposition of certain types of criminal offences, creating prerequisites for reducing their number.

The author confidently asserts that the criminal situation in Ukraine will become more complicated or more favourable, and that the burden on law enforcement agencies will increase or decrease, depending on the content of changes in the Criminal Code of Ukraine. Monitoring the changes made to the Code throughout the year is essential. Assessing their likely impact on the state, structure and dynamics of criminal offences in Ukraine is crucial. When developing a forecast of the criminal situation in the country for the coming year, these changes must be taken into account.

Keywords: criminal situation, state and dynamics of criminal offenses, criminal law, amendments to criminal law, type of criminal offense, corpus delicti of criminal offenses, features of corpus delicti for criminal offense.

Отримано 03.04.2024